

UDK:32(045)(575.1)

Dilnavoz TADJIBAYEVA,
Toshkent davlat yuridik universiteti dotsenti
E-mail: d.tojiboyeva@tsul.uz

TDYU dotsenti, PhD H.Oblomurodova taqrizi asosida

THE POSITIVE AND NEGATIVE IMPACT OF GLOBALIZATION PROCESSES ON THE LIVES OF YOUNG PEOPLE

Annotation

The role of globalization processes in the lives of modern youth, the pros and cons of economic and political globalization are studied. The influence of globalization on the change in the values of the younger generation is considered. The priority directions in working with youth in the context of globalization are given.

Key words: Globalization, globalization of the economy, globalization of politics, youth, values, social networks, work with youth.

ПОЛОЖИТЕЛЬНОЕ И НЕГАТИВНОЕ ВЛИЯНИЕ ГЛОБАЛИЗАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ НА ЖИЗНЬ МОЛОДЕЖИ

Аннотация

Изучается роль процессов глобализации в жизни современной молодежи, плюсы и минусы экономической и политической глобализации. Рассматривается влияние глобализации на изменение ценностей молодого поколения. Приводятся приоритетные направления в работе с молодежью в условиях глобализации.

Ключевые слова: Глобализация, глобализация экономики, глобализация политики, молодежь, ценности, социальные сети, работа с молодежью.

GLOBALLASHUV JARAYONLARINING YOSHLAR HAYOTIGA IJOBIY VA SALBIY TA'SIRI

Annotatsiya

Globallashuv jarayonlarining zamonaviy yoshlar hayotidagi o'rni, globallashuvning iqtisod, siyosat sohasidagi ijobiy va salbiy tomonlari haqida so'z yuritiladi. Globallashuvning yosh avlod qadriyatlarini o'zgarishiga ta'siri tahlil qilinadi. Globallashuv sharoitida yoshlar bilan ishlashning ustuvor yo'nalishlari bo'yicha takliflar berilgan.

Kalit so'zlar: Globallashuv, iqtisodning globallashuvi, siyomatning globallashuvi, yoshlar; qadriyatlar, ijtimoiy tarmoqlar, axborot, yoshlar ishi.

Kirish. Hozirgi davrda globallashuv jarayonlari mamlakatlarning o'zaro yaqinlashuviga, integratsiya jarayonlarini faollashtirishga xizmat qilmoqda. Yangi texnologiyalar asosida ishlab chiqarishni tashkil etish, zamonaviy kommunikatsiya va aloqa vositalari tizimlarining rivojlanishi, zarur bo'lgan axborotni yig'ish mehnat unumdorligini ta'minlash uchun qulay sharoit yaratib, cheklanmagan imkoniyatlarga yo'l ochmoqda. Ammo shu bilan birga globallashuv jarayonlari madaniyat va qadriyatlar tizimida jiddiy oqibatlarini keltirib chiqarmoqda.

Globallashuv jamiyatda muhim o'rinni tutadi. Dastlab ko'pgina tadqiqotchilar va siyosatchilar G'arbnining rivojlanish modellari, turmush tarzi, dunyoning turli mamlakatlari hayotining barcha sohalariga eng ilg'or deb tan olingan qadriyatlarini tarqalishiga ijobiy jarayon sifatida qarashgan. Ushbu jarayon mamlakatlar o'rtasidagi aloqalarni va o'zaro bog'liqlikni mustahkamlashga yordam beradi, deb ishonilgan[1].

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Ma'naviyat bo'yicha asosiy tushunchalar izohli lug'atida globallashuvga quyidagicha ta'rif beriladi: "Globallashuv (lot. globus – shar, Yer sayyorasi) – XX asrning ikkinchi yarmi – XXI asrning boshida jahon taraqqiyotida shakllangan yangi umumsayyoraviy tartibotlar, davlatlar va kishilar o'rtasida o'zaro aloqalarning kengayishi va murakkablashishi, dunyo miqyosida axborot makoni, kapital, tovar hamda ishchi kuchi bozoridagi integratsiyalashuv, atrof-muhitga texnologiya ta'siri ning kuchayishi, ommaviy madaniyat namunalarning keng tarqalishi, axborot-mafkuraviy va diniy-ekstremistik xurujlar xavfining ortib borishini ifoda etuvchi tushuncha"[2].

Ingliz sotsiologi B. Uilson globallashuvning asosiy oqibatini insonlar o'rtasidagi an'anaviy aloqalarning o'zgarishiga ko'radi. Agar ilgari insonlararo munosabatlar mahalliy hamjamiyatlar doirasi bilan cheklangan bo'lsa, hozirda ular global miqyosga ega bo'lib, ko'p sonlilik, shaxssizlik va funksionallik kasb etgan. Natijada, ilgari shaxslararo muloqot doirasida amalga oshiriladigan avloddan avlodga yuksak axloqiy qadriyatlarini uzatish mexanizmgiga ham putur yetmoqda. Insonlar o'z xatti-

harakatida endilikda bu qadriyatlarga amal qilmay, mavjud vaziyat ular oldiga ko'ndalang qo'ygan amaliy foydali vazifalarga amal qilmoqdalar.

Uilsonga ko'ra, qadriyatlarning bunday tanazzulga uchrashi globallashuv bilan to'g'ridan-to'g'ri bog'liq bo'lib, postmodern davrining boshlanganidan darak beradi [3].

R.Robertson globallashuv jarayonida madaniy omillarning roliga urg'u beradi. Globallashuv deganda u dunyoda o'zaro bog'liqlikning kuchayishini hamda dunyoning yaxlit ekanini anglashning keng yoyilishini tushunadi. Shunday qilib, R.Robertsonning nazariyasida, bir tomondan, dunyoning turli hududlari o'rtasidagi o'zaro ta'sirning kengayish jarayoni ajratib ko'rsatilsa, boshqa tomondan, bu jarayonning kishilar ongida in'ikos etishi ifodalanadi. Globallashuv jarayonini R. Robertson madaniyatlar plyuralizmi nuqtayi nazaridan o'rganadi. Uning fikricha, "globallashuv biror ijtimoiy institut yoki madaniy ramzlarning universal yoyilishini anglatmaydi. Har qanday mahalliy madaniyat globallashuv jarayonlariga turlicha munosabatda bo'ladi"[4].

Tadqiqot metodologiyasi. Globallashuvning salbiy oqibatlariga, birinchi navbatda, turli ijtimoiy qatlamlarning moddiy farovonligining notekis o'sishi va mintaqalar o'rtasidagi ijtimoiy-iqtisodiy tengsizlikning sezilarli darajada oshishi kiradi. Qashshoqlikning o'sishi G'arb mamlakatlari boyligining umumiy o'sishi fonda rivojlanayotgan globallashuv jarayonlarining oqibatlaridan biridir. Nemis sotsiologi V. Bekning so'zlariga ko'ra, bugungi kunda Yevropa Ittifoqida 20 million ishsiz, 50 million uysiz odam bor [5]. Inson o'zi nazorat qilmaydigan jarayonlardan deyarli himoyasiz bo'lib qoladi. Bunday sharoitda uzoq muddatli rejalarini tuzishdan voz kechish va darhol natijalarga erishish, hozirgi kun uchun yashash istagi paydo bo'ladi.

Globallashuv individualizm, hudbinlikning avj olishiga bevosita turtki bo'lmaydi. Globallashuv tufayli vujudga keladigan vaziyat, ya'ni jamiyat sotsial tuzilishi va uning me'yoriy-qadriyatli tizimlarining tobora o'sib borayotgan o'zgaruvchanligi

va beqarorligi, madaniy o'zgarishlar jadalligi, kishilar sotsial, professional, geografik mobilligining o'sishi, mehnat faoliyatining yangi individuallashgan shakllari individualistik fe'l-atvorni rag'batlantiradi. Aynan globallashuv jarayonlari ta'sirida shaxsning o'z moddiy manfaatlarini qondirishga yo'naltirilgan sotsial aloqalari hajmi ko'payib, boy qadriyatli-ma'naviy hamda hissiy mazmunga ega barqaror munosabatlarning ahamiyati pasayadi.

Tahlil va natijalar. Iqtisodiyotning globallashuvi va uning yoshlarga ta'siri. Jahon iqtisodiyotining globallashuvi – bu dunyo makonini axborot, tovarlar va xizmatlar, kapital erkin harakatlanadigan, g'oyalar bemalol tarqaladigan yagona zonaga aylanishidir. Bu yoshlarning mehnat va ta'lim mobilligini oshishiga olib keladi. Talabalar almashinuvi bo'yicha xizmatlarni ko'rsatadigan “Work and travel”, “Youth For Understanding”, “International Exchange center” kabi tashkilotlar faoliyat yuritadi. Yoshlar o'z startaplarini amalga oshirib, xorijiy tadbirkorlar tajribasidan faol foydalanishni boshlashi natijasida iqtisodiyotning yangi sohalarida paydo bo'ladi. Shuni ham hisobga olish kerakki, yoshlar davlatning iqtisodiy rivojlanishi uchun, birinchi navbatda, mehnat bozori va tadbirkorlik faoliyatini shakllantirishda asosiy rag'bat bo'lib xizmat qiladigan guruhdir.

Yoshlar va siyosiy globallashuv. BMT, YUNESKO va boshqa xalqaro tashkilotlar tomonidan yoshlarning innovatsion salohiyatini rivojlantirish, ularning huquq va manfaatlarini himoya qilish bo'yicha qo'shma dasturlar ishlab chiqilmoqda. Yoshlar tashkilotlari o'z faoliyatida zamonaviy xalqaro munosabatlarning rivojlanishi va faoliyatining deyarli barcha sohalarini qamrab oladi.

Bugungi kunda yangi zamonaviy siyosiy institut sifatida shakllangan bir qator yirik xalqaro yoshlar tashkilotlari mavjud. Bunga misol sifatida quyidagilarni keltirish mumkin:

AIESEC – dunyoning 107 mamlakatidan faol yoshlarni birlashtirgan xalqaro yoshlar tashkiloti;

Enactus – talabalar xalqaro tadbirkorlik loyihalari dasturi, dunyoning 40 dan ortiq mamlakatlaridan 1700 ta universitet talabalarini birlashtirgan xalqaro yoshlar tashkiloti;

Youth For Understanding – maktab o'quvchilari va talabalar almashinuvi bo'yicha eng yirik xalqaro jamoat tashkiloti;

Jahon demokratik yoshlar federatsiyasi – yoshlarning siyosiy, ijtimoiy va iqtisodiy huquqlari va manfaatlarini himoya qiluvchi xalqaro yoshlar tashkiloti.

Globallashuv jarayonida axborot g'oyaviy ta'sir o'tkazishning kuchli vositasiga aylanib bormoqda. Aksariyat mafkuraviy markazlar o'zlarining g'arazli maqsadlariga erishishda axborot xurujlaridan foydalanmoqda. “Bugun va hozir yasha”, “Hayotdan hamma narsani olib qol” – kabi shiorlar ommaviy axborot vositalari, transmilliy korporatsiyalar tomonidan ommaviy reklama, shou-tadbirlar va boshqa pop-madaniyat turlari orqali yoshlarga targ'ib qilinmoqda.

Globallashuv yosh avlodning o'zgaruvchan qadriyatlariga turli darajada ta'sir qilmoqda. Raqamli dunyo yoshlarga ko'plab imkoniyatlar va qulayliklar taqdim etgan bo'lsa-da, yoshlarning ko'pchiligi o'zlarini baxtsiz his qilmoqdalar.

Ijtimoiy tarmoqlar yoshlarning o'zini past baholashi, hayotdan noroziligi, doimiy bosim, stress va tushkunlikka tushishiga sabab bo'lmoqda. Yoshlar o'rtasida jinoyatchilikning ko'payishi, suitsid holatlarining ortishiga ham ta'sir ko'rsatmoqda. Buning bir nechta asosiy sabablari bor:

1. Kuchli axborot oqimi. Hozirgi raqamli dunyoda har kuni juda katta miqdorda ma'lumot yaratiladi, ko'chiriladi va iste'mol qilinadi. Shu nuqtayi nazardan tarixga murojaat qiladigan bo'lsak, dastlab jami bilimlar miqdori juda sekinlik bilan o'zgarganiga guvoh bo'lamiz. Biroq 1900-yillardan e'tiboran axborot miqdori har 50 yilda ikki hissa orta boshladi. 1950-yildan axborotlar har 10 yilda, 1970-yildan – har 5 yilda, 1990-yildan esa yiliga ikki hissa orta boshladi[5]. 2024-yilda dunyo bo'ylab har kuni taxminan 402 million terabayt ma'lumot yaratilishi qayd etilmoqda, bu yiliga 147 zettabaytni tashkil qiladi. Bu o'sish

raqamli vositalarning ommaviylashuvi va internetdan keng foydalanish bilan bog'liq. Global ma'lumot hajmi har 3-4 yilda ikki barobarga oshmoqda va 2025-yilga kelib 181 zettabaytga yetkazilishi kutilayapti.

Kuniga ko'payib borayotgan axborot oqimida insonning yo'l tutishi, tabiiyki, murakkablashdi. Insonning axborotni qabul qilish va idrok etish imkoniyati bilan axborot salmog'i o'rtasida jiddiy ziddiyat vujudga keldi.

Internet va raqamli platformalar orqali kelayotgan axborotning kattaligi yoshlarni ruhiy charchoq holatiga soladi. Har doim yangiliklar yoki xabarlardan xabardor bo'lishga harakat qilish, aqliy oromning yo'qolishiga olib keladi. Ayniqsa, negativ axborotlarning ko'pligi yoshlarda kelajakka bo'lgan umidni yo'qqa chiqaradi.

2. O'zini hayotini boshqalar bilan taqqoslash. Ijtimoiy tarmoqlarda boshqalarning “ideal” hayotini ko'rish va o'z hayotini ularning hayoti bilan taqqoslash. “Men hammadan yomon yashayapman” degan tasavvurning paydo bo'lishiga sabab bo'ladi.

3. Haqiqiy aloqalarning yo'qolishi. Virtual hayot haqiqiy hayotni unutib qo'yishga va ma'naviy aloqalarning kamayishiga olib kelishi mumkin. Raqamli dunyoda muloqot asosan virtual shaklda bo'ladi. Bu odamlar o'rtasidagi haqiqiy, samimiy aloqalarning kamayishiga sabab bo'ladi. Insonni atrofida ko'p odam bo'lsa-da, chinakam yaqin munosabatlarning yetishmasligi o'zini yolg'iz his qilishiga sabab bo'ladi.

Xulosa va takliflar. Yoshlarimizni raqamli dunyoning salbiy oqibatlaridan ishonchli himoya qilishning quyidagi omillarini hayotga izchil tatbiq etish tavsiya qilinadi:

1. Yoshlarda raqamli vaqtni nazorat qilish ko'nikmasini shakllantirish. Ularni maqsadli vaqt belgilash va ijtimoiy tarmoqlardan me'yorda foydalanishga o'rgatish. Vaqtdan samarali foydalanish ko'nikmasini audio, video, kino, Internet sayti, ijtimoiy tarmoqlar va boshqa zamonaviy shakllar orqali singdirish;

2. Oilada, maktabda, OTMlarda haqiqiy aloqalarni rivojlantirish. Oila va do'stlar bilan ko'proq shaxsiy muloqotga e'tibor berish;

3. Ommaviy tadbirlar, jumladan, shou-tomoshalar, sayllar boshqa ko'ngilochar san'at sohalarini yoshlar didi, istak-xohishlariga mos tarzda rivojlantirish, bunda nasihatbozlik, aql o'rgatish singari an'anaviy usullardan voz kechish[6];

4. Tabiatda vaqt o'tkazish, madaniy meros ob'ektlariga sayohatlar uyushtirish. Yoshlarning dam olish maskanlari tarmog'ini rivojlantirish;

5. Uzlaksiz ta'limda yoshlarga mantiqiy va tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish [9];

6. Bugungi kunning eng dolzarb vazifalaridan biri bo'lgan fakt-cheking ya'ni noto'g'ri axborotdan to'g'risini ajratib olish usullari haqida kichik hajmli, ommabop risolalar tayyorlab tarqatish; TV kanallarida 1 haftada 1 marta efigra chiqadigan “Fakt-Cheking” ko'rsatuvini tayyorlash, unda hafta mobaynida ijtimoiy tarmoqlarda keng tarqalgan xabarlarni tahlil qilish va aniq faktlar, dalillar asosida muayyan xabarni yolg'onligini isbotlab berish. Bu ko'rsatuv uchun eng mahoratli, bilimli, tanqidiy fikrlash ko'nikmasiga ega bo'lgan jurnalist va blogerlarni taklif qilish lozim [13].

7. Iqtidorli va tashabbuskor yoshlar uchun axborot xizmatlarini yaratish va rivojlantirish, ular uchun yaratilgan shart-sharoitlar va taqdim etilayotgan imkoniyatlar haqida yoshlarga ma'lumot berish imkoniyatini ta'minlash. Ko'pgina “nou-xau” yoshlar uchun noma'lum bo'lib qolmoqda va amalda qo'llanilmaydi.

Xulosa. Taklif etilayotgan chora-tadbirlar yosh avlodni raqamli dunyodan sog'lom va muvozan

3. Qo'chqorov, R., & Tojiboyeva, D. (2016). Milliy g'oya: asosiy tushuncha va tamoyillar. T.: TDYU, 13, 19-25.
4. Qaxarov, E. (2024). Yoshlarda huquqiy madaniyatni yuksaltirish: ijtimoiy-falsafiy tahlil. UzMU xabarлари, 1(1.1), 101-105.
5. Kakharov, E. F. (2024). Issues of Development of Legal Culture of Youth in the New Uzbekistan. Central Asian Journal of Literature, Philosophy and Culture, 5(1), 27-30.
6. Oblomuradova, K. N. (2024). Ways to Improve the Culture of Using the Internet and Social Networks among Young People in Uzbekistan. Central Asian Journal of Literature, Philosophy and Culture, 5(1), 31-34.
7. Oblomuradova, X. N. (2023). Millatlararo totuvlik va diniy bag 'rikenglikni ta'minlash-barqaror taraqqiyot omili. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 3(7), 478-484.
8. Xabiba, N. (2023). Zamonaviy mutaxassis faoliyatida mantiqiy, kreativ hamda tanqidiy fikrlashning ahamiyati. Namangan davlat universiteti Ilmiy axborotnomasi, (8), 705-709.
9. Oblomuradova, K. N. (2023). The Importance of Soft Skills for Lawyers. Central Asian Journal of Social Sciences and History, 4(8), 37-41.
10. Oblomuradova, K. Ilmiy xabarnoma. Научный Вестник. Учредители: Андижанский государственный университет им. З.М. Бабура, 2, 19-25.
11. Хабиба, О. (2020). Правовая основа свободы совести. Review of law sciences, 1(Спецвыпуск), 62-69.
12. Oblomuradova, X. N. (2022). Mantiqiy fikrlashning yurist faoliyati? tidagi ahamiyati. fan, ta'lim va amaliyotning integratsiyasi, 3(7), 34-39.
13. Обломуродова, Х. (2018). Могущественна страна, имеющее здоровое поколение. Review of law sciences, (1), 173-178.